

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Факультет психології, здоров'я людини та спорту
Кафедра загальної та практичної психології

ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ ПОДРАНЕЦЬКИЙ

**ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ НА ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК
МОЛОДИХ ЧОЛОВІКІВ**

Освітня програма *«Практична психологія»*
Спеціальність *053 Психологія*
Галузь знань *05 Соціальні та поведінкові науки*

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня бакалавра

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Олена ДЕМЧУК

Рівне, 2026

РЕЗЮМЕ

Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 67 сторінок, робота містить 5 рисунків, список використаних джерел нараховує 31 найменування, 3 додатки.

Об'єкт дослідження – особистісний розвиток молоді.

Предмет дослідження – особливості впливу військової служби на розвиток молодих чоловіків

Основні теоретичні положення. Особистісний розвиток – це складний, нелінійний процес якісних трансформацій структури особистості, що охоплює когнітивний, емоційно-вольовий, мотиваційно-ціннісний, комунікативно-соціальний та поведінково-діяльнісний компоненти. Молодість є сенситивним періодом для особистісних змін, що зумовлює особливу значущість військової служби як впливового соціального інституту. Військова служба характеризується підвищеною стресогенністю, зумовленою постійною загрозою життю, жорсткою регламентацією поведінки та тривалим психоемоційним навантаженням, що здатне як сприяти особистісному зростанню через розвиток резильєнтності та психологічної зрілості, так і спричиняти деструктивні наслідки у вигляді тривожності та посттравматичних реакцій.

Отримані результати. У ході дослідження із застосуванням 16-факторного особистісного опитувальника Р. Кеттела, Шкали резильєнтності Коннора-Девідсона-10 та Опитувальника рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера встановлено загально конструктивний характер впливу військової служби на особистісний розвиток молодих чоловіків. Виявлено, що більшість військовослужбовців демонструють середній рівень емоційної стійкості, самоконтролю та відповідальності, 88,5% характеризуються високим або вищим за середній рівнем резильєнтності, а 92,3% мають інтернальний локус контролю. Водночас у частини респондентів зафіксовано підвищену тривожність та фрустрованість, що свідчить про необхідність систематичного психологічного супроводу особового складу.

Значущість виконаної роботи та висновки. Узагальнено результати наукових досліджень з проблеми впливу військової служби на особистісний розвиток молоді; уточнено зміст поняття «особистісний розвиток»; розкрито соціально-психологічні особливості військової служби як специфічного середовища особистісного становлення; проведено емпіричне дослідження із застосуванням комплексу взаємодоповнюючих психодіагностичних методик. На основі отриманих результатів сформульовано практичні висновки щодо психологічного забезпечення військовослужбовців.

Ключові слова: *особистісний розвиток, військова служба, резильєнтність, локус контролю, психологічна стійкість, посттравматичне зростання, адаптація.*

SUMMARY

The total volume of the qualification work is 67 pages, the work contains 5 figures, the list of references includes 31 titles, 3 appendices.

Object of research – personal development of youth.

Subject of research – peculiarities of the influence of military service on the development of young men.

Main theoretical provisions. Personal development is a complex, non-linear process of qualitative transformations of the personality structure, encompassing cognitive, emotional-volitional, motivational-value, communicative-social, and behavioral-activity components. Youth is a sensitive period for personal changes, which determines the particular significance of military service as an influential social institution. Military service is characterized by heightened stress, caused by constant threat to life, strict regulation of behavior and prolonged psycho-emotional strain, which can both promote personal growth through the development of resilience and psychological maturity, and cause destructive consequences in the form of anxiety and post-traumatic reactions.

Results obtained. During the study using the 16-factor personality questionnaire by R. Cattell, the Connor-Davidson Resilience Scale-10, and the Locus of Control Questionnaire by J. Rotter, the generally constructive nature of the influence of military service on the personal development of young men was established. It was found that the majority of servicemen demonstrate an average level of emotional stability, self-control and responsibility, 88.5% are characterized by high or above average resilience, and 92.3% have an internal locus of control. At the same time, some respondents showed elevated anxiety and frustration, indicating the need for systematic psychological support of personnel.

Significance of the work and conclusions. The results of scientific research on the problem of the influence of military service on the personal development of youth have been generalized; the content of the concept of "personal development" has been clarified; the socio-psychological features of military service as a specific environment of personal development have been revealed; an empirical study has been conducted using a set of complementary psychodiagnostic methods. Based on the results obtained, practical conclusions regarding the psychological support of servicemen have been formulated.

Keywords: *personal development, military service, resilience, locus of control, psychological stability, post-traumatic growth, adaptation.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ НА ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДИХ ЧОЛОВІКІВ	Error! Bookmark not defined.
1.1 Поняття та структура особистісного розвитку молоді.....	Error! Bookmark not defined.
1.2 Соціально-психологічні особливості військової служби....	Error! Bookmark not defined.
Висновки до Розділу 1	Error! Bookmark not defined.
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ЩОДО ВПЛИВУ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ НА ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДИХ ЧОЛОВІКІВ ...	Error! Bookmark not defined.
2.1. Методика, організація та процедура дослідження	Error! Bookmark not defined.
2.2 Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.	Error! Bookmark not defined.
Висновки до Розділу 2	Error! Bookmark not defined.
ВИСНОВКИ	9
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	Error! Bookmark not defined.
ДОДАТКИ.....	Error! Bookmark not defined.

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується значними соціальними та політичними викликами, які безпосередньо впливають на молоде покоління. В умовах воєнного стану та тривалої збройної агресії військова служба набула особливого значення не лише як форма виконання громадянського обов'язку, а й як важливий чинник соціалізації та особистісного становлення молодих чоловіків. Все більше юнаків обирають для себе службу у Збройних Силах України як форму самореалізації та майбутню сферу професійної діяльності. Для багатьох людей саме військова служба стає одним із найбільш інтенсивних життєвих етапів, під час якого відбувається переосмислення життєвих цінностей, формування нових моделей поведінки, розвиток відповідальності та готовності до самостійного прийняття рішень.

Проблема особистісного розвитку молоді перебуває в центрі уваги науки про людину ще з часів Античності. Оскільки саме в молодому віці відбувається активне формування світогляду, моральних переконань, професійної та власної ідентичності, то у цей період особистість є найбільш чутливою до впливу різноманітних соціальних інститутів та умов життєдіяльності. Одним із таких чинників виступає військова служба, яка суттєво змінює спосіб життя молодої людини, висуває вимоги до її фізичних, психічних та моральних якостей, а також створює специфічні умови для особистісного розвитку.

Війська служба являє собою особливе закрите соціальне середовище, що характеризується чіткою організацією діяльності, суворою дисципліною, регламентованістю поведінки, ієрархічністю, необхідністю функціонувати в умовах підвищеної небезпеки і відповідальності. Постійне перебування у такому

середовищі сприяє формуванню таких якостей, як самодисципліна, витривалість, резильєнтність, відповідальність, цілеспрямованість, організованість, здатність до співпраці та ефективної взаємодії в колективі. Крім того виконання військових завдань потребує вміння швидко приймати рішення та діяти в умовах невизначеності, що сприяє розвитку рівня стресостійкості та адаптивності особистості.

Разом із позитивними аспектами несення військової служби супроводжується низкою труднощів та випробувань. Адаптація до нових умов життєдіяльності, відмова від звичного способу життя, зміна соціального оточення, відсутність постійного зв'язку з рідними, фізичне та емоційне навантаження можуть викликати підвищення рівня тривожності, психоемоційну напругу, фрустрацію, спричинити внутрішні конфлікти та навіть стати причиною депресії чи психологічної травматизації. Особливої актуальності набуває дане питання в умовах безпосередньої участі військовослужбовців у бойових діях, коли особистість стикається з екстремальними ситуаціями, що можуть стати як каталізатором особистісного зростання, так і причиною дезадаптації та ПТСР.

Проблема впливу військової служби на особистість представлена в працях таких відомих вітчизняних і зарубіжних науковців, як О. Кокун, В. Мозговий, Н. Агаєв, В. Климчук та І. Пішко.

Отже, дослідження особистісного розвитку військовослужбовців є значущим у контексті реадаптації військових у цивільне життя та має прогностичну функцію. Науковий інтерес до проблеми особистісного розвитку в умовах військової діяльності зумовлений необхідністю забезпечення психологічного благополуччя військовослужбовців та підвищення ефективності їхньої діяльності. Зважаючи на кількість молодих чоловіків, юність яких припала на період виконання громадянського обов'язку у лавах Збройних Сил України, можна припустити, що це покоління матиме специфічний життєвий досвід, систему цінностей та особливості соціально-психологічного розвитку, які відрізнятимуть його від попередніх поколінь.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити вплив військової служби на особистісний розвиток молодих чоловіків.

Для досягнення поставленої мети нами було сформульовано наступні **завдання:**

1. Здійснити аналіз наукової літератури щодо визначення поняття особистісного розвитку молоді та його структури.
2. Розкрити зміст соціально-психологічних особливостей військової служби.
3. Емпірично дослідити особливості особистісного розвитку у молодих військовослужбовців.
4. Узагальнити результати емпіричного дослідження та сформулювати практичні висновки.

Об'єкт дослідження: особистісний розвиток молоді.

Предмет дослідження: особливості впливу військової служби на розвиток молодих чоловіків.

Для виконання поставлених завдань у роботі було використано комплекс **методів дослідження:**

1. *Теоретичні методи:* аналіз, синтез, узагальнення та систематизація наукових джерел щодо проблеми особистісного розвитку молодих чоловіків, соціально-психологічних особливостей військової служби та її впливу на особистісний розвиток; порівняння та інтерпретація наукових підходів до досліджуваної проблема.

2. *Емпіричні методи:* психодіагностичні методики: «16-ти факторний особистісний опитувальник Р. Кеттела (16 PF)» (для дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості молодих чоловіків); «Шкала резильєнтності Коннора-Девідсона-10 (CD-RISC-10)» (для визначення рівня резильєнтності та здатності особистості адаптуватися до стресових життєвих обставин); «Опитувальник рівня суб'єктивного контролю (РСК)» Дж. Роттера (для визначення локусу контролю та його інтернальності).

3. *Методи обробки та аналізу даних:* кількісний аналіз результатів дослідження; якісний аналіз індивідуальних та групових показників.

Організація та база дослідження. Дослідження проводилося на базі

військових частин Рівненської, Хмельницької, Сумської та Донецької областей. У дослідженні взяло участь 52 військовослужбовці віком від 18 до 35 років.

Апробація результатів та публікації. Основні теоретичні та практичні положення дослідження були апробовані на таких наукових заходах:

– Звітній науковій конференції викладачів, співробітників та здобувачів вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету за 2025 рік (14-15 травня 2026 р., Рівне, РДГУ).

– XIX Всеукраїнській науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Наука, освіта, суспільство очима молодих» (14 травня 2026 р.), м. Рівне, РДГУ.

Також за результатами проведеного дослідження опубліковано **публікації**:

1. Подранецький О. Соціально-психологічна адаптація молоді до військової служби. Студентський дайджест: збірник наукових матеріалів здобувачів вищої освіти. 2025. № 12.

2. Подранецький О. Психологічні якості, що формуються у молодих військовослужбовців в умовах екстремального середовища. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Наука, освіта, суспільство очима молодих» [14 травня 2026 р., м. Рівне]. Рівне: РДГУ, 2026.

Структура кваліфікаційної роботи. Наукова робота присвячена вивченню психологічних чинників емоційного вигорання педагогічних працівників закладів дошкільної освіти і складається з вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел, який налічує 31 найменування та 3 додатки. Основний зміст роботи викладений на 43 сторінках друкованого тексту і включає 5 рисунків. Повний обсяг наукової роботи складає 67 сторінок.

ВИСНОВКИ

Дана кваліфікаційна робота присвячена теоретичному обґрунтуванню та емпіричному дослідженню впливу військової служби на особистісний розвиток молодих чоловіків. За допомогою дослідження було виконано всі поставлені завдання, розкрито теоретичну частину, отримано обґрунтовані результати емпіричного дослідження та сформульовано практичні висновки.

Теоретичний аналіз наукової літератури дозволив уточнити зміст поняття «особистісний розвиток молоді» та визначити його структуру. Встановлено, що особистісний розвиток є складним та багаторівневим процесом якісних трансформацій структури особистості, який розглядається крізь призму психоаналітичного, гуманістичного, когнітивного та культурно-історичного підходів. Молодість охоплює від 18 до 35 років і характеризується активним становленням ідентичності та переходом до постконвенційного рівня моральної свідомості. У структурі особистісного розвитку виокремлюють п'ять взаємопов'язаних елементів: когнітивний, що охоплює розвиток самосвідомості та формування адекватної самооцінки; емоційно-вольовий, який відображає здатність регулювати емоційні стани та виявляти стійкість до стресових впливів; мотиваційно-ціннісний, що визначає спрямованість особистості через систему потреб, мотивів і ціннісних орієнтацій; комунікативно-соціальний, який характеризує здатність встановлювати стосунки та виконувати соціальні ролі; та поведінково-діяльнісний, що відображає рівень сформованості практичних умінь самоорганізації. Системна взаємодія усіх компонентів визначає цілісний характер особистісного зростання, оскільки зміни в одному з них закономірно спричиняють перебудову інших.

Розкриття змісту соціально-психологічних особливостей військової служби засвідчило, що вона є потужним і багатовимірним чинником особистісного розвитку молодих чоловіків, який поєднує ознаки особливого виду діяльності, соціального інституту та екстремального середовища. До ключових особливостей віднесено: жорстку статутну регламентацію поведінки та ієрархічну структуру стосунків; необхідність адаптації через психофізіологічний, когнітивний, практичний,

соціально-психологічний та соціально-побутовий компоненти; підвищені вимоги до психологічної стійкості та життєстійкості, що сприяють розвитку самоконтролю й емоційної врівноваженості; формування військово-професійної ідентичності як джерела внутрішньоособистісних суперечностей і водночас стимулу до зростання; а також груповий вплив військового колективу, що формує нові моделі соціальної взаємодії на засадах довіри та взаємної відповідальності. Окремо встановлено, що постійний вплив стресових чинників, пов'язаних із загрозою життю, фізичними навантаженнями та психоемоційним напруженням, формує у військовослужбовців специфічні копінг-стратегії та підвищує загальний рівень адаптивності особистості. В умовах повномасштабної війни особливого значення набуває феномен посттравматичного зростання, коли бойовий досвід за умови ефективного психологічного супроводу стає чинником переосмислення цінностей та формування психологічної зрілості особистості.

За результатами 16-факторного особистісного опитувальника Р. Кеттела встановлено, що більшість досліджуваних демонструють середні показники за ключовими особистісними шкалами, що свідчить про достатній рівень психологічної адаптованості та особистісної зрілості. Найбільш вираженими виявились самоконтроль та відкритість до нового досвіду, тоді як окремі респонденти демонструють підвищену тривожність та фрустрованість, що може бути наслідком тривалого психоемоційного навантаження в умовах бойової діяльності.

Результати Шкали резильєнтності Коннора-Девідсона підтвердили високий адаптаційний потенціал вибірки, оскільки 88,5% досліджуваних виявили високий або вищий за середній рівень резильєнтності. Жоден із учасників не продемонстрував низького рівня резильєнтності, що є значущим позитивним показником і свідчить про достатній рівень психологічних ресурсів для ефективного функціонування в екстремальних умовах.

Опитувальник суб'єктивного контролю Дж. Роттера доповнив загальну картину: 92,3% респондентів виявили інтернальний локус контролю, що свідчить про психологічну зрілість та готовність брати відповідальність за власні рішення.

Переважання середнього рівня інтернальності у 76,9% учасників вказує на реалістичне поєднання особистої відповідальності з урахуванням зовнішніх обставин, що є важливою передумовою ефективного функціонування в умовах невизначеності.

Встановлено, що попри загалом високий рівень психологічної адаптованості вибірки, наявність у частини респондентів підвищеної тривожності, емоційної нестійкості та фрустрованості свідчить про необхідність систематичної психодіагностики особового складу та своєчасного виявлення осіб, які потребують додаткової психологічної підтримки. Отримані результати підтверджують, що військова служба загалом справляє конструктивний вплив на особистісний розвиток молодих чоловіків, сприяючи формуванню відповідальності, самодисципліни та психологічної стійкості, однак цей вплив набуває повноцінного розвивального характеру лише за умови якісного психологічного супроводу, спрямованого на зміцнення резильєнтності та профілактику психоемоційного виснаження.

Результати даного дослідження можуть бути використані психологічними службами Збройних Сил України для своєчасного виявлення та корекції негативних психологічних станів військовослужбовців, а також командирами підрозділів та заступниками з морально-психологічного забезпечення для розробки заходів підтримки особового складу. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці психокорекційних програм, спрямованих на зміцнення резильєнтності, профілактику тривожності та сприяння особистісному зростанню молодих чоловіків в умовах військової служб